

בריטניה

(רשמית: 'הממלכה המאוחדת של בריטניה הגדולה וצפון אירלנד', ובקיצור: 'בריטניה הגדולה' – Great Britain), ממלכת איים בצפון מערב אירופה.
[הערך הזה מורכב מארבע פרקים:

סקירה כללית

הפשיזם בבריטניה

היהודים בבריטניה

הפליטים היהודים

הפרק הראשון סוקר את מצבה של בריטניה בסוף שנות ה-30 ובמלחמת-העולם השנייה. הפרק השני מתאר את גלגולי התנועות הפשיסטיות בבריטניה. הפרק השלישי עוסק בהתפתחותו של היישוב היהודי בבריטניה עד שנות ה-30 של המאה ה-20. הפרק הרביעי והאחרון דן במדיניותה של בריטניה בשאלת כניסתם של פליטים יהודים מאירופה ובמאמצי הסיוע של יהודי בריטניה לפליטים].

סקירה כללית

ערב מלחמת-העולם השנייה היתה ב' שליטת הקיסרות הגדולה ביותר בעולם. הקיסרות הבריטית, ובכלל זה הדומיניונים שהיו כמעט מדינות עצמאיות, השתרעה בכול חמש היבשות ותפסה כשליש משטח כדור-הארץ. ב' נחשבה למעצמה ממדרגה ראשונה, ואולם, למעשה נמתחו האינטרסים האסטרטגיים שלה הרבה מעבר לעוצמתה הממשית. היא לא היתה מסוגלת להגן לבדה על קיסרותה ועל נתיבי הים אל כול חלקיה, ממזרח אסיה דרך הודו, המזרח התיכון, הים התיכון והים הצפוני. מאז תחילת המאה ה-20 היו מדינאים בריטים מודעים לחולשתה היסודית של ב'. לפני מלחמת-העולם השנייה עדיין הורגשו היטב האבדות העצומות בנפש ובחומר שהיו לב' במלחמת-העולם הראשונה, ועד 1936 לא היתה בציבור הבריטי תמיכה בחידוש החימוש בהיקף ניכר. אין להתפלא אפוא שמדיניות החוץ של ב' חתרה לפייס אויבים-בכוח ולקנות את ידידותן של מדינות ניטרליות בוותירותם לדרישותיהם. ואולם, אחרי כיבוש שארית צ'כיה בידי הגרמנים ב-15 במרס 1939, בניגוד להסכם שהושג בוועידת מינכן, שינה ראש-הממשלה נוויל צ'מברלין את מדיניות החוץ של ממשלתו, שהיתה מושתתת על פייסנות, והחליט להציע לפולין חוזה להגנה הדדית כדי להרתיע את גרמניה מתוקפנות כלפי פולין.

מבחינה צבאית היתה בריטניה חלשה מכדי שתוכל להיות איום של ממש על גרמניה. חימושה של בריטניה מחדש החל מאוחר מדי, והצבא הבריטי כלל לא היה מוכן למלחמה. בפרוץ מלחמת-העולם השנייה בספטמבר 1939 היו בב' רק שתי דיוויזיות מאומנות היטב. כוחות צבא אחרים היו פזורים ברחבי הקיסרות, ובכללם כ-17,000 חיילים בארץ-ישראל, שהיו עסוקים בדיכוי מאורעות תרצ"ו-

תרצ"ט שחוללו הערבים. למרות חולשתו התחילית של הצבא הכריזה ב' ב- 3 בספטמבר מלחמה על גרמניה, שיומיים לפני-כן פלשה לפולין, וצרפת הצטרפה למלחמה לצידה של ב' בעלת-בריתה. החודשים הראשונים שאחרי הכרזת המלחמה כונו בציבור 'מלחמת הדמה' (PHONY WAR). אחרי ניצחונם על פולין לא פתחו הגרמנים בהתקפה חדשה עד אפריל 1940, כאשר פלשו לדנמרק ולנורווגיה, וכעבור חודש פתחו במתקפה במערב. באותם חודשי המתנה חיזקה ב' את כוחה הצבאי בצורה דרמטית. ארצות-הברית היתה אומנם ניטרלית, אך הנשיא פרנקלין דלנו רוזולט הבטיח כי לרשותה של ב' תעמוד אספקה מארצות-הברית. הדומיניונים – קנדה, דרום אפריקה, אוסטרליה וניו-זילנד – הצטרפו לארץ-האם והכריזו אף הם מלחמה על גרמניה, ורק אירלנד, שהייתה אז דומיניון, שמרה על ניטרליות. ואולם, הדומיניונים היו רחוקים מזירת המלחמה העיקרית באירופה ובשלב ההוא לא תרמו תרומה של ממש. במרוצת הזמן, משפשטה הלחימה לצפון אפריקה ולמזרח וכן לאסיה, ומשארגנו כוחות גדולים, מילאו הדומיניונים תפקיד חשוב, וכן נודע תפקיד חשוב להודו ולארצות אחרות בקיסרות.

בעלת-בריתה החשובה ביותר של ב' היתה צרפת. האסטרטגיה של ב' וצרפת התבססה על הפעלת ציי שתיהן למנוע מהגרמנים שליטה בים – שיקול בעל חשיבות מכרעת, מכיוון שהן גרמניה והן ב' וצרפת נזקקו לחומרי גלם מעבר לים.

ב-10 במאי 1940 פתחו הגרמנים במתקפה במערב, בפולשם להולנד, לבלגיה וללוקסמבורג הניטרליות, ומיד אחרי-כן פלשו לצרפת. ב-10 ביוני, משהוברר שצרפת הוכרעה, הצטרפה איטליה לגרמנים והכריזה מלחמה על צרפת וב'. כעבור שבוע ביקשה צרפת שביתת-נשק. ואולם, למרות היותה המדינה היחידה באירופה שהוסיפה להילחם בהיטלר ולמרות גישושי שלום מצד גרמניה דחו הבריטים את כול ההצעות לשאת ולתת עמה. הצלחת מיבצע הפיני של דנקרק (Dunkerque; באנגלית Dunkirk) שדרכה הוצאו יותר מ-200,000 חיילים בריטים מצרפת לב', אפשרה לבריטים לעשות הכנות לקראת הפלישה הצפויה של הגרמנים לארצם. מיד עם פתיחת המערכה במערב ב-10 במאי התפטר צ'מברלין מראשות הממשלה, והוקמה ממשלה לאומית בהשתתפות כול המפלגות בראשותו של וינסטון צ'רצ'יל. צ'רצ'יל הודיע שב' תוסיף להילחם עד להבסת גרמניה.

באוגוסט-אוקטובר 1940 ניטש 'הקרב על ב' (Battle of Britain), שבו ניסה הלופטוופה לזכות בשליטה אווירית בשמי ב' לקראת הפלישה אליה. כשלון הגרמנים ב'קרב על ב' הקטין את סכנתה של פלישה מיידית. ואולם, מבחינה אסטרטגית כוללת הוחמר מצבה של ב' במידה רבה. מפלת הצרפתים נטלה מב' את תמיכתם של צי צרפת ושל כוחותיה הגדולים הן באירופה והן במזרח הקרוב ובצפון אפריקה. האיטלקים תקפו את הבריטים במצרים ובמזרח אפריקה. ואולם, הבריטים כבשו את כול שטחי האיטלקים במזרח אפריקה והביסו את האיטלקים בלוב. בעקבות זאת שיגרו הגרמנים ללוב את הגנרל ארוין רומל בראש כוח חזק, ה'אפריקה קורפוס' (Afrika Korps), לתגבר את עמדות ה'ציר' בצפון אפריקה.

על בידודה של ב' באותה עת הקלה נכונותה הגוברת של ארצות-הברית לסייע למאמץ המלחמה של הבריטים. במרס 1941 הצליח הנשיא רוזוולט לעייל בקונגרס את חוק 'החכר והשאל' (Lend – Lease Act), שלפיו רשאי היה הממשל בווישינגטון לספק לב' נשק בהסדרי החכרה. החוק הכיר בכך שניצחונה הסופי של ב' על היטלר חשוב לביטחונה של ארצות-הברית. הברית המדינית הגוברת בין שתי המעצמות מצאה את ביטוייה ב'מגילה האטלנטית' מיום 14 באוגוסט 1941. בסוף שנות ה-30 ניסתה ב' לחזק את מעמדה במזרח התיכון על-ידי הבטחת תמיכתן של מדינות ערב העצמאיות. היו כמה סלעי-מחלוקת בינה ובין הערבים, ואולם, ב' החליטה שהחשוב ביותר ביניהם הוא הסכסוך בארץ-ישראל. ב-1939 פרסמה ב' את ה'ספר הלבן', והוא הגביל עליית יהודים לארץ ומכירת קרקעות להם, וכן היתה בו התחייבות להפוך את ארץ-ישראל למדינה עצמאית ובה רוב גדול לערבים. ה'ספר הלבן' היה בחלקו ניסיון לקנות את לב הערבים לקראת המלחמה הבלתי-נמנעת בגרמנים. ואולם, הפייסנות נכשלה במזרח התיכון כשם שנכשלה באירופה. הבריטים נאלצו לאיים בהפעלת כוח כדי להשפיע על מצרים לנתק את קשריה הדיפלומטיים עם איטליה אחרי שהאיטלקים הכריזו מלחמה על ב'. ב-2 באפריל 1941 קמה בעיראק ממשלה שתמכה ב'ציר', וב-2 במאי 1941 פרצו קרבות בין העיראקים ובין הכוחות הבריטים שחנו בעיראק. בתוך חודש כבשו הבריטים את עיראק ודיכאו את הממשלה הפרו-גרמנית. בעת המערכה בעיראק התברר, שאין לסמוך על 'חיל הספר של עבר-הירדן' שהקימו הבריטים. ביוני-יולי 1941 כבשו הבריטים את סוריה ולבנון מידי כוחות צרפת הנאמנים למשטר וישי שבראשות המרשל אנרי-פיליפ פטן ומסורן לשלטון 'צרפת החופשית' שבראשות הגנרל שרל דה גול. המערכות בעיראק ובסוריה נועדו למנוע צמיחת איום אסטרטגי ממזרח על מעמדה של ב' במצרים, וזירת המערכה העיקרית במזרח התיכון הוסיפה להיות במדבר המערבי שבמצרים ובלוב. אחרי כשלון הלופטוופה ב'קרב על ב' נטש היטלר את התוכנית לפלוש לאיי ב' ופנה לעבר ברית-המועצות. אחרי שהשתלט על מדינות הבלקן ובאביב 1941 כבש את יוגוסלביה ויוון, פלשו כוחותיו לברית-המועצות (22 ביוני 1941). למרות היותו מתנגד מושבע לקומוניזם הציע צ'רצ'יל מיד תמיכה לסטלין בנשק ובאספקה. החלטתו של היטלר לפנות מזרחה שינתה את כול פני המלחמה והקלה במידה רבה את הלחץ על ב' ועל עמדותיה במזרח התיכון. התקפת היפנים על האמריקנים ב-7 בדצמבר 1941, הכרזת המלחמה על ארצות-הברית על יפן ובעקבותיה הכרזת מלחמה מצד גרמניה על ארצות-הברית, כול אלו הפכו את המלחמה למלחמת-עולם במובנה המלא של המלה. ב' שוב לא ניצבה לבדה במערכה ולא נלחמה במזרח התיכון בלבד. בראשית 1942 הוקמה ברית גדולה, בהנהגתם של צ'רצ'יל, רוזוולט וסטלין. כמה עקרונות יסוד הנחו את מאמץ המלחמה המשותף של בעלות-הברית נגד ה'ציר'. ניתנה קדימה למלחמה בגרמנים על-פני המלחמה ביפנים, וזאת למרות התקדמותם המהירה של כוחות יפן ב-1942. נוכח מספרם הרב של הכוחות שלחמו בחזית ברית-המועצות התחייבו ב', וארצות-הברית לפתוח בהקדם האפשרי חזית שנייה נגד הגרמנים.

לשלושת העקרונות המנחים האחרים של מדיניות בעלות-הברית ביחס לגרמניה היו תוצאות חשובות ביותר לגבי מדיניותן בשאלת סיוע ליהודי אירופה והצלתם. ראשית, נקבע כי ההסגר על אירופה הכבושה בידי הגרמנים הוא נשק חיוני נגד מאמץ המלחמה שלהם. הדבר כלל התנגדות מצד ב' למשלוח אספקה לאוכלוסייה האזרחית שבשלטון הגרמנים, אף שהיו כמה יוצאים מן הכלל ההוא. העיקרון השני היה שלא יתנהל כול משא-ומתן עם היטלר. מטרתו של העיקרון ההוא הייתה להבטיח לסטלין שב' וארצות-הברית לא יצטרפו לגרמנים במאמץ משותף למוטט את ברית-המועצות. אומנם, באמצעות מדינות ניטרליות והצלב האדום הבין-לאומי התנהלו מגעים עם הגרמנים בשאלות הומניטריות שונות, ואולם, העיקרון של 'לא משא-ומתן' הוציא מכלל חשבון אפשרות של עיון רציני בהצעות הגרמנים למסור את היהודים תמורת כופר נפש. העיקרון השלישי היה, שבעלות-הברית יילחמו עד לכניעתן של גרמניה ושל מדינות ה'ציר' בלי תנאי. העיקרון ההוא הבטיח אפוא שלא יתנהל משא-ומתן על שלום של פשרה ועל סיום מוקדם של המלחמה.

בחודשים האחרונים של 1942 התהפך גלגל המלחמה. באוקטובר נבלמה בסטלינגרד התקדמות הגרמנים בברית-המועצות, בנובמבר ניצחו הבריטים את רומל באל-עלמין, בעלות-הברית השתלטו על מרוקו ואלג'יריה והסובייטים פתחו במתקפה בסטלינגרד. כול הדברים הללו הצביעו על ראשית מפלתה הסופית של גרמניה.

מלחמת-העולם השנייה הייתה מלחמה טוטלית, הן בהיקפה על-פני כול כדור הארץ והן בגיוס המלא של כול המשאבים שנדרשו לניהולה. השפעת המלחמה על החברה מבית, במיוחד בב', הייתה רבה ביותר. מכיוון שמספר רב של גברים גויס לצבא, החלו נשים לעבוד מחוץ לביתן בהיקף חסר תקדים. התפקיד החשוב שמילאו האיגודים המקצועיים במאמץ המלחמה, והתפקיד המרכזי שמילאה מפלגת הלייבור בממשלת הקואליציה, הגבירו מאוד את המודעות לחשיבות הנודעת למדיניות הרווחה. לפני המלחמה הייתה ב' חברה מדרגית ובמרכזה בעיות מעמד וסטטוס, מונהגת בידי מדינאים שמרנים וסובלת מאוד מאבטלה רבת-היקף מחמת המשבר הגדול בכלכלה בעולם. ההצעות הראשונות לתיקון המצב נכללו בדין-וחשבון בוריג' (Beveridge Report) שפורסמה ב-1942, והיא הייתה הבסיס לתכנון הרווחה בב' אחרי המלחמה.

הכמיהה לשינוי השתקפה בתוצאות הבחירות שנערכו בב' מיד בתום המלחמה באירופה. למרות הפופולריות העצומה של צ'רצ'יל כמנהיג עמו במלחמה נוצחה מפלגתו השמרנית בבחירות ביולי 1945 והלייבור עלה לשלטון.

מלחמת-העולם השנייה שינתה את פני קיסרות ב'. כיבוש מושבות של ב' במזרח אפריקה בידי האיטלקים ובאסיה בידי היפנים תרם מאוד להריסת האגדה בדבר עליונות האירופים ועוצמת הבריטים. ב', כמוה כמדינות הקולוניאליות האחרות באירופה, לא הצליחה להבטיח את שליטתה בכמה ממושבותיה לשעבר גם אחרי שהובסו היפנים. בחלקים אחרים של הקיסרות, ובמיוחד בהודו, ויתרו הבריטים ויתורים מדיניים בעת המלחמה כדי להבטיח את התמיכה בהם בעת מצוקתם הגדולה. השינוי העמוק ביחסים בין ב' ובין הארצות שבשלטונה בימי המלחמה גרם לכך, שבאמצע

שנות ה-50 היתה הקיסרות נתונה בהתפרקות. ב' אומנם ניצחה במלחמה, וצבאותיה כבשו שטחים גדולים במרכז אירופה, ואולם, המחיר ששילמה בנפש ובהרס היה עצום. מלחמת-העולם השנייה, שנספחה על תוצאות מלחמת-העולם הראשונה שממנה אך בקושי התאוששו הבריטים ב-1939, ציינה את קץ תפקידה של ב' כמעצמה גדולה.

הפשיזם בבריטניה

בשנות ה-20 נוסד בב' הארגון הראשון שכינה עצמו בפירוש 'פשיסטי', ושיקף את התמורות בכלכלה ובחברה בעקבות מלחמת-העולם הראשונה. הארגון, 'הפשיסטים הבריטים' (British Fascisti), נוסד ב-1923, וב-1928 נוסדה 'הברית הפשיסטית הקיסרית' (Imperial Fascist League). ארגון 'הפשיסטים הבריטים', שהיה קשור בעיקר בשמו של לינטורן אורמן לא האריך ימים, אך ה'ברית הפשיסטית הקיסרית', שהיתה קשורה בעיקר בשמו של ארנולד ליז, התקיימה עד מותו של ליז ב-1956.

בשנות ה-30 קמו כמה ארגונים פשיסטיים קטנים וקיקיוניים, ורק ב-1932, כשיסד סיר אוזוולד מוזלי את המפלגה הפשיסטית, 'ברית הפשיסטים הבריטים' (British Union of Fascists, BUF), החל הפ' בב' צובר כוח. מוזלי ראה ב'ברית הפשיסטים הבריטים' אמצעי לסיפוק שאפתנותו שלא ידעה מנוח. ואולם, ה'ברית' איבדה חלק מהתמיכה בה מחמת ההתפתחויות בגרמניה ומחמת מעורבותה באלימות פוליטית. היא הסתבכה יותר ויותר בפוליטיקה המקומית באיסט אנד (East End) של לונדון, שבו היה אז ריכוז גדול של יהודים, והדבר חשף את האידיאולוגיה האנטישמית שלה. הדבר גם גרר התנגשויות אלימות עם אנטי-פשיסטים, עימות שסימל אותו 'הקרב ברחוב קייבל' ('Battle of Cable Street') באוקטובר 1936, שבו התכתשו קבוצות פשיסטים עם יריביהם האנטי-פשיסטים. ההתפתחויות הללו תרמו להסיח את שימת ליבה של המפלגה לעניין שהיה בעיקרו שולי. הממשלה הגיבה על המהומות שחוללו הפשיסטים, ו'חוק הסדר הציבורי' (Public Order Act) שנחקק ב-1936 אסר לבישת מדים בציבור; הפשיסטים לבשו חולצות שחורות, והאיסור שהטילה הממשלה על לבישתם בציבור הצר את צעדיהם. גם ההתאוששות בכלכלה במרוצת שנות ה-30 פגעה בפשיסטים. אף-על-פי כן הוסיפה 'ברית הפשיסטים' להיות פעילה עד מלחמת-העולם השנייה, ומוזלי הוסיף למשוך קהל רב לאסיפות ציבור שכינס.

זמן מה אחרי פרוץ מלחמת-העולם השנייה הטילה הממשלה הגבלות על פעילות הפשיסטים, אף שהיא לא נעלמה כליל. ב-1940 נעצרו מנהיגים בולטים של הפשיסטים, ובהם מוזלי ואישי מפתח ב'ברית הפשיסטים' ובכללם ניל פרנסיס הוקינד ואלגזנדר ריוון תומסון בתוקף תקנה שאיפשרה לממשלה לעצור כול מי שהיה לו בעבר קשר עם מדינות האויב. גם ארנולד ליז, איש ה'ברית הפשיסטית הקיסרית', הושם במעצר.

בתום המלחמה זוהה הפשיזם בב' בעיני הבריות עם מעשי הזוועה שנעשו בגרמניה הנאצית. ואולם, היו גם כאלה שהמלחמה והגילויים על זוועות הנאצים לא שינו את עמדותיהם. ארנולד ליס זכה בירושה מאת הלאומני-הגזעני ה' ה' בימי, שב- 1919 יסד את הקבוצה האנטישמית 'הבריטים' (The Britons) ושעד מותו ב- 1948 נשאר נאמן לפשיזם. בעלון שלו 'אדוות גותיות' (Gothic Ripples) מלא ליס תפקיד חשוב בשמירה על מסורת הפשיזם. לעומתו ניסה מוזלי, שב- 1948 הקים מפלגה פשיסטית חדשה ושמה 'תנועת האיחוד' (Union Movement), להתנתק מצורת הפעילות של 'ברית הפשיסטים' ומדימויו שמלפני המלחמה. ואולם, מאמציו לסגל עצמו לתנאים החדשים ולשפץ את דימויו לא הביאו לו הצלחה, ואחרי שהובס בצפון קנזינגטן (North Kensington) בבחירות לפרלמנט ב- 1959 פרש מפעילותו הישירה בפוליטיקה.

עד למותו של מוזלי ב- 1980 חלו התפתחויות חשובות בפשיזם בב' ובלאומנות הגזענית הקרובה לה. במות ארנולד ליס נהיה קולין ג'ורדן לדמות הבולטת בנציונלסוציאליזם הבריטי, והוא, כקודמו ליס, הוסיף להפיץ את תורתו של היטלר. עמדתו זו היתה דרך מהירה לקלון ולשכחה פוליטית. אף אחת מן הקבוצות הפשיסטיות של ראשית שנות ה- 60 לא הצליחה לצבור כוח פוליטי. ואולם, ב- 1967 התאחדו ארגונים שונים שביקשו להנציח את מסורת הפשיזם עם ארגונים לאומניים גזעניים והקימו את 'החזית הלאומית' (National Front, NF). 'החזית הלאומית' טענה בפומבי שאין היא קבוצה פשיסטית. ואולם, לאומנתה, האוטוריטריות שלה, התנגדותה ליהודים ובכלל זה פעילותה בהפצת הכחשת השואה, התנגדותה להגירת שחורים ויוצאי אסיה (שאותה תיארה כמזימת קשר של היהודים לערער את בריטניה) ומעורבותה באלימות רחוב פוליטית – כולו אלו גרמו שלא כול הפרשנים שוכנעו כי אמת בפיה וכי היא התנתקה ממסורת הפשיזם. בסוף שנות ה- 60 ובשנות ה- 70 הגיעה 'החזית', בהנהגת ג'ון טינדול, לשיא הצלחתה הפוליטית. ואולם, אחרי שבבחירות הכלליות ב- 1979 לא זכתה בהצלחה כלשהי, התפוררה 'החזית' לסיעות יריבות, וכעבור עשר שנים עדיין ניסו מנהיגי הארגון המכנה עצמו 'חזית לאומית' לבקש את דרכם הפוליטית.

היהודים בבריטניה

יהודי ישראלי באנגליה מכיבושה בידי הנורמנים ב- 1066 עד לגירושם ב- 1290, שהיה הגירוש הכללי הגדול הראשון באירופה. בעת שלטונו של אוליור קרומול באמצע המאה ה- 17 התחדש היישוב היהודי באנגליה, תחילה של יהודים ספרדים, בעיקר יוצאי הולנד, ואחר-כך גם של אשכנזים. כבר בסוף המאה ה- 18 היו האשכנזים הרוב ביישוב היהודי באנגליה. מראשית התיישבותם נהנו היהודים מחופש פולחן, ובמרצת המאה ה- 19 הוסרו ההגבלות הדתיות על משרות השלטון, החקיקה והשיפוט, והיהודים יכלו להתמנות ולהיבחר לכולן. ב- 1881 ישבו בב' כ- 65,000 יהודים, ובעקבות ההגירה הגדולה של יהודים ממזרח אירופה גדל מספרם לכ- 300,000 ערב מלחמת-העולם הראשונה. מלחמת-העולם הראשונה שמה קץ להגירה הגדולה לב'.

היישוב היהודי הוותיק בב', שקדם להגירה הגדולה, היה ברובו מעורה היטב בחברה ובתרבותה, ורבים בקרביו היו סוחרים ואנשי כספים. המהגרים החדשים היו ברובם פרולטרים דוברי יידיש ואורתודוקסים. התיישבותם יצרה שכונות יהודיות צפופות בלונדון (איסט אנד) ובערים גדולות אחרות (מנצ'סטר, ליוורפול, לידז וגלזגו). בצד ה'ג'ואיש כרוניקל' באנגלית, שנוסד ב-1841 והוא היום הוותיק בעיתונים היהודיים, נוסדו עיתונים בעברית וביידיש, והמהגרים היו עיקר תומכיה של הפדרציה הציונית שנוסדה ב-1899, בעוד שבקרב היישוב הוותיק היו רבים שהתנגדו לציונות. כול המאה ה-19 מילאו יהודים מב' תפקיד ראשי בהגנה על יהודי העולם ובכלל זה על יהודי ארץ-ישראל (כגון משה מונטיפיורי). במידת מה היתה יהדות ב' מעין ארץ-האם של קיבוצים יהודיים אחרים בקיסרות, כגון דרום אפריקה, אוסטרליה וניו-זילנד, שראשוני המתיישבים היהודים בהן באו מב', כשם שב' עצמה היתה ארץ-האם לאותן ארצות. גם התארגנותם של היהודים בארצות ההן היתה במתכונת התארגנותה של יהדות ב'. באמצע המאה ה-19 נהיה הרב מרקוס אדלר לרב ראשי ראשון של יהודי ב'. מעמדו של הרב הראשי זכה בהכרה רשמית, וסמכותו הוכרה גם בארצות אחרות בקיסרות. הממסד הוותיק של יהודי ב' הוסיף להיות מעוזם של היהודים שהתיישבותם קדמה להגירה הגדולה. ב-1939 נבחר זליג ברודצקי לנשיא 'ועד שליחי הקהילות', הגוף המייצג את יהודי ב', ובחירתו סימלה חדירה של המהגרים לממסד ומיזוג המהגרים והיישוב הוותיק. יהודים בב' מילאו תפקיד חשוב ביותר בתנועה הציונית, הרבה מעבר למשקלם המספרי. במאה ה-19 רווח גם בקרב נוצרים בב' רעיון שיבת ציון. מוסדות כספיים של ההסתדרות הציונית העולמית נרשמו בב', ולתנועה הציונית הוצעו הצעות להתיישבות בכמה מקומות שבשליטת בריטניה (אוגנדה, אל עריש). הצהרת בלפור ב-1917, כיבוש ארץ-ישראל בידי הבריטים ב-1917-1918 ומסירת המנדט על הארץ לידי ב' הפכו את ב' למרכז הפעילות הציונית החשוב ביותר. ההגירה הגדולה של יהודים בעשרות השנים שלפני מלחמת-העולם הראשונה עוררה רגשות אנטי יהודיים. סופרים ואנשי אמנות אחרים נתנו ביטוי להסתייגותם מיהודים. מלחמת-העולם הראשונה עוררה גל של שנאת זרים בב', והדבר סייע לגידול האנטישמיות. ואולם, עד לשנות ה-30 היו הגילויים האלימים של האנטישמיות בב' מעטים מאוד, ופרט לפשיסטים הבריטים לא נמצאו מנהיגים פוליטיים בעלי חשיבות שניצלו את האנטישמיות למטרות פוליטיות.

הפליטים היהודים

ב' היתה מדינת מיקלט חשובה ליהודים שנמלטו מאירופה הכבושה בידי הנאצים. לרבים היתה ב' בעלת המסורת הליברלית להענקת מיקלט לפליטים, מדינת ההגירה המועדפת. אחרים חיפשו בה מיקלט זמני עד שיפליגו מעבר לים. עוד אחרים ראו בב' שער כניסה לשטחים הרבים של הקיסרות הבריטית. בעת השואה העניקה ב', יחסית לאוכלוסייתה וגודלה, מחסה ומיקלט למספר ניכר של יהודים.

מדיניות ההגירה של ב', בדומה למדיניותן של מדינות מיקלט אחרות ליהודים מהכיבוש הנאצי באירופה, התפתחה בתגובה לנסיבות ולאירועים. גל הפליטים הראשון הגיע לב' בחודשים הראשונים אחרי עלותו של היטלר לשלטון ב-1933. קבוצות כנסייה (בעיקר הקוויקרים), היו פעילות למענם, והפרלמנט גם הוא התייחס באהדה לקורבנות הראשונים של הנאצים. את הגישה הרשמית לפליטים היהודים הכתיבה דבקתה הנחרצת של ממשלת ב' במדיניות אי-התערבות בענייניה הפנימיים של גרמניה. הגישה ההומניטרית לפליטים, שזכתה בתמיכת חוגים וארגונים מחוץ לממשלה, נחשבה לפוגעת באינטרסים הפוליטיים והכלכליים של ב'. אחרי סיפוח אוסטריה לגרמניה במרס 1938 השתנתה עמדת הממשלה בשאלת הפליטים באורח ניכר, וב' הפכה למיקלט למספר רב של קורבנות הנאצים. אותה עת הכריזה הממשלה שכול הפליטים שהיו בדרכם ליעדים אחרים וכול הילדים שיערבו לכלכלתם יורשו להיכנס לב'. בשנה האחרונה שלפני המלחמה הגיעו לשיאם ההגירה לב' ותיאום האמצעים הדרושים לסיוע לפליטים. בקרב הלא יהודים היתה תמיכה רבה ביהודים שנמלטו מהרייך השלישי. עם זאת, למרות הנדיבות הבולטת, נתקלו פליטים רבים בגילויי עוינות. כמה איגודים מקצועיים נקטו עמדה מאיימת ואף אמצעים נגדם. את הפחד מפני הזרים דרבנו גם כמה עיתונים. העיתונות היהודית ניצבה בחזית הקדמית של המאמצים לסילוק הפחד והדעות הקדומות נגד הפליטים.

ב' אינה שכנה סמוכה של גרמניה, ומספר הפליטים שהגיעו אליה מיד לאחר עליית הנאצים לשלטון היה קטן. בדצמבר 1933 הגיע מספרם ל-3,000 בלבד, ובאפריל 1934 ירד ל-2,000. למרות מספרם המועט נתקלו הפליטים שרצו להיכנס לב' בקשיים רבים. בעיקר מחמת חוקי ההגירה מ-1919 (חוק הזרים) שנשארו בתוקף עד 1938. הרשויות לא הבחינו בין פליטים ובין מהגרים אחרים, ודרשו ערבות כספית בשבילם והתחייבות שהם יישארו בב' זמנית בלבד, לצורך הסדרת המשך מסעם או לצורך קבלת הכשרה שתעזור להם בדרכם. אחרי סיפוח אוסטריה במרס 1938 הוחמרו ההגבלות, וכול הרוצים להיכנס לב' היו חייבים להשיג אשרות כניסה.

ואולם, גלי הפליטים שיצרו סיפוח אוסטריה במרס 1938, סיפח חבל הסודטים באוקטובר ופרעות ליל הבדולח' בנובמבר של אותה שנה, חידשו את הלחץ על מדיניות ההגירה של ב'. פעילותן של הקבוצות שתמכו בפליטים ושל חברי פרלמנט, והמבוכה שנגרמה בעטיה של המערכה הבריטית נגד עליית יהודים לארץ-ישראל, גרמו לב' להגמיש עוד את החוקים המסדירים כניסת הפליטים, וזאת שלא כרוב מדינות המקלט האחרות בחודשים האחרונים שלפני המלחמה. ואולם, עם פרוץ המלחמה נאסרה כליל ההגירה לב' ולמדינות הקיסרות ממדינות אויב או משטחים בשליטתן.

גם אחרי 1939 הוסיפו פליטים יהודים להגיע לב', אך במספרים קטנים מאוד. לאחר נפילתן של דנמרק, נורווגיה, הולנד, בלגיה, צרפת ומדינות אחרות, אופשרה כניסת פליטים רק ממדינות ניטרליות. קשיי התחבורה בעת המלחמה כמעט שהפסיקו לחלוטין גם את הקילוח הדק ממילא של פליטים. מספר יהודים מפולין הגיעו במסגרת יחידות הצבא הפולני שהיו מוצבות בממלכה המאוחדת. אחר-כך, כאשר חל מפנה במלחמה לטובת בעלות-הברית, הוסרו חלק מההגבלות על

הכניסה למדינה. על-פי הערכות של ארגונים יהודיים אחרי המלחמה, זכו בשנים 1939-1945 עוד 10,000 יהודים באישורי כניסה למדינה.

כבר בשלב מוקדם, נפנו הארגונים היהודיים בב' לעסוק בבעיית הפליטים. במרס 1933 הקים אוטו שיף את ה'ועד לפליטים יהודים' (Jewish Refugees Committee); זמן קצר היה שמו 'ועד הסיוע ליהודים גרמנים' (German Jewish Aid Committee), שהיה ארגון המתנדבים החשוב ביותר שעסק בסיוע לפליטים. באפריל נועדו שיף ויושבי-ראש ועד שליחי הקהילות והאגודה האנגלו-יהודית (נווית לסקי ולנרד מונטפיורי) עם שר הפנים. הם התחייבו שאף פליט אחד לא יהיה לנטל על הציבור ושהקהילה היהודית תבטיח את תמיכתה עד שישתלבו הפליטים בב' או עד שיהגרו למדינה אחרת. עד סוף 1939, כלומר, כול עוד היתה אותה התחייבות בתוקף, הקצו הקרן הבריטית המרכזית (Central British Fund) וה'מועצה למען יהדות גרמניה' את סכומי הכסף הדרושים, וזאת למרות הגידול העצום במספר הפליטים.

הוועד לפליטים יהודים דאג לצורכי הפליטים, לאחזקתם, לחינוכם, להכשרתם ולהמשך הגירתם. עבודתו התנהלה באמצעות ועדות משנה לקבלה, לשיכון, להכשרה חקלאית, להכשרה מקצועית, לחינוך, להגירה, לסיוע לאקדמאים ולבעלי-מקצועות חופשיים, למידע ולעיתונות. ארגונים מיוחדים הוקמו כדי לעסוק בסיוע לסטודנטים ולאקדמאים מהגרים שאיבדו את משרותיהם, או שנמנע מהם להמשיך בלימודיהם מטעמי דת או גזע. לב' הגיעו ממרכז אירופה יותר מ-10,000 ילדים פליטים בלי ליווי. רובם יהודים. 431 הילדים שהגיעו לב' עד נובמבר 1938 זכו בסיוע ארגוני הפליטים היהודיים הקיימים והוועדה לעזרה לילדים (Children's Inter-Aid Committee). בעקבות פרעות 'ליל הבדולח' הגיעו מדצמבר 1938 עד ספטמבר 1939 9,354 ילדים פליטים. 70% מהם יהודים. חמישה ארגונים עיקריים סייעו לפליטים הצעירים: בני-ברית, ועדת מגבית הנשים (Women's Appeal Committee) שעבדה עם עלית הנוער בב', מועצת החירום הדתית של הרב הראשי (Chief Rabbi's Religious Emergency Council) (בראשותו של הרב שלמה שונפלד), הוועדה לעזרה לילדים והתנועה לעזרה לילדים מגרמניה

(Movement for the Care of Children From Germany). במרס 1939 התמזגו הוועדה לעזרה לילדים והתנועה לעזרה לילדים מגרמניה והקימו את התנועה לילדים פליטים (Refugee Children's Movement, RCM) ובראשה עמד לורד גורל. נוסף לגוף המרכזי של התנועה לילדים פליטים, עסקו ועדות מקומיות של הארגון במציאת בתים ובדיקתם, בפיקוח על הילדים ובדאגה לחינוכם הכללי והדתי ולהכשרתם המקצועית. את הילדים בחרו מחלקות ההגירה לילדים של הארגונים היהודיים המרכזיים בגרמניה, באוסטריה ובצ'כוסלובקיה. עוד 500 ילדים הובאו לב' במסגרת קבוצות עליית הנוער ו-1,350 הגיעו כחניכים להכשרה חקלאית.

הילדים חולקו לשתי קטגוריות: ילדים שלהם ערבו בני-אדם פרטיים וילדים שלהם ערבה התנועה לילדים פליטים. בפברואר 1939 דרשה הממשלה שהתומכים הערבים יפקידו שטר התחייבות בסך 50 לירות סטרלינג לכול ילד לכיסוי הוצאות הגירתו חזרה מב'. אחר-כך שילמה בעד שטרי החוב קרן

לורד בולדווין, שנסדה כדי להעניק סיוע כספי לילדים פליטים מגרמניה. בהגיעם לב' שוכנו הילדים במחנות קליטה, ואחר-כך נלקחו לבתי מאמצים או לאכסניות. לאחר דיון נוקב החליטו מנהיגי הארגונים היהודיים שסייעו לילדים לקבל הצעות אירוח בבתי לא יהודים. נציגי מועצת החירום הדתית של הרב הראשי המשיכו להזהיר מניסיונות מיסיונריים גדלים בקרב הילדים. שלא כתנועה לילדים פליטים, שעודדה השתלבות של הילדים והתבוללותם, חתר משרד עליית הנוער בלונדון, בהנהגתה של איווה מיכאליס שטרן, להחזיק את הילדים יחדיו. בסופו של דבר ביקשו ילדים רבים של התנועה לילדים פליטים להצטרף למרכזים הללו, בחפשם חברה וערכים שנעדרו בסביבתם המאמצת.

בגלל קשיים בהבחנה בסטטיסטיקה הרשמית בין יהודים ללא-יהודים, בין תושבי קבע למהגרים, אין אפשרות לנקוב בוודאות במספר המדויק של פליטים יהודים מגרמניה שהגיעו לב'. על-פי אומדן הגיעו לב' עד פרוץ המלחמה יותר מ- 80,000 פליטים יהודים, וקרוב ל- 55,000 נשארו שם. נוסף ל- 10,000 הילדים, נכנסו גם 14,000 נשים כעוזרות בית. 5,000 בני-אדם שהיו זקוקים למקלט מידי ניצלו ושוכנו במחנה מיוחד, מחנה קיצ'נר בקנט (KENT) שבדרום-מזרח אנגליה ב- 18 החודשים שמינואר 1939. הנאצים שיחררו את הפליטים הללו ממחנות ריכוז או השוהו את מעצמם בתנאי שיצאו את גרמניה בלי דיחוי. משרד הפנים הבריטי הנפיק להם אשרת כניסה קבוצתית, ויתר על התקנות הרגילות בקשר לדרכונים ואישורים אישיים, והביאם למחנה קיצ'נר.

החלטת הממשלה אחרי פרעות 'ליל הבדולח' להקל את הליכי הכניסה לפליטים והעלייה התלולה במספרם בעקבות הפרעות ההן, הטילה אחריות כבדה על הארגונים היהודיים וגרמה להם קשיים בהיקף שלא היו ערוכים לו. הבעיה החמורה מכול היתה כספים. הארגונים עדיין היו מחויבים לתמוך בפליטים, שהיו לנטל כה רב עד כי נאלצו לקבוע קריטריונים חמורים מאוד בבחירת המועמדים לקבלת אישור כניסה, ונאלצו לדחות אלפי מגישי בקשות. מראשית 1939 הופעל לחץ כדי להניע את הממשלה להשתתף במימון הפליטים, אך היא עמדה בסירובה, בהישענה על העיקרון שנתקבל בוועידת אוין, ולפיו כול סיוע לפליטים חייב לבוא ממקורות פרטיים. ואולם, בעיקר בגלל החשש שארגוני ההצלה יתמוטטו, נאלצה הממשלה לשנות את מדיניותה. השינוי היה הדרגתי ורק לאחר פרוץ המלחמה שוחררו הארגונים היהודיים ממחויבותם הכספית.

בשנה האחרונה לפני המלחמה עשו יהודי ב' כול שביכולתם כדי להביא לידי שחרורו של כול מי שיכלו מידי הנאצים ולידי הצלתו. נוסף לתרומותיהם הנדיבות לקרנות שונות, לסיוע לילדים ולעזרה בהקמת מרכזי ההכשרה החקלאית, נתנו יהודי ב' התחייבויות אישיות לתמיכה באלפי פליטים כדי לאפשר את כניסתם לב' ולערוב לתמיכתם עם הגיעם. הם גם נתנו עבודה לאלפי נשים ונערות כעוזרות בית, דאגו להן, ובעת הצורך גם לילדיהן. מתנדבים רבים עבדו בארגוני ההצלה, שהגיעו לממדי משרד ממשלתי.

עם פרוץ המלחמה הוצאו ילדים פליטים עם ילדי בתי-הספר הבריטיים ועוד אזרחים פגיעים מן הערים הגדולות אל יישובים קטנים במידלנדז ובווילז. הטיפול בפליטים החמיר. לאחר פרוץ

המלחמה הוכרזו כול הגרמנים והאוסטרים בב', ובכללם הפליטים היהודים, ל'זרים אויבים'. כול 'הזרים האויבים' נחקרו בבתי-דין מיוחדים וחלקם אף נעצרו. לא תמיד היו בתי-הדין גופים שפעלו בהיגיון, ולעיתים נעצרו באותו מקום מעצר יהודים וגרמנים פרו-נאצים יחדיו. החשש מזרים, התפתחויות המלחמה באירופה, ובעיקר החרדה מ'גיס חמישי' שגברה לאחר נפילת ארצות-השפלה, גרמה עוינות גלויה והיסטריה בציבור ביחס לפליטים. בתחילת קיץ 1940 החליטה הממשלה, בתמיכה מלאה של הציבור והעיתונות, לעצור בהמוניהם את הזרים מגרמניה ואוסטריה. בתוך כמה שבועות נעצרו 30,000 נפש במחנות, רובם פליטים יהודים שתמכו בכול ליבם בבעלות-הברית, חלקם היו בשנות הילדות המאוחרות. אחר-כך עשתה הממשלה עוד צעד, ולו נודעו תוצאות רבות: זרים גורשו מב'. קרוב ל-8,000 נפש נשלחו לקנדה ואוסטרליה. רק לאחר שערוריות ואסונות שנבעו מהגירושים, (כגון טביעתה של האוניה אראנדורה סטאר – Arandora Star שהסיעה מגורשים) התעוררה ביקורת קשה בציבור והוכחו העוול שנעשה למגורשים (שממילא היו קורבנות הנאצים) והאיוולת שבמדיניות. כעבור זמן קצר שינתה הממשלה את מדיניותה, ביטלה את הגירושים והחזירה לב' חלק מהמגורשים. בתוך שנה שוחררו כמעט כול העצורים והשתלבו במסגרת החברה הבריטית. אלפים מהם הצטרפו לצבא הבריטי הנלחם בנאצים.